

فهرست اسناد آرشیوهای گرجستان

پیرامون تاریخ ایران

○ فهرست اسناد آرشیوهای گرجستان پیرامون تاریخ ایران

○ به کوشش: الکساندر چولو خادزه

○ ناشر: مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه، تهران، چاپ اول، دی ۱۳۸۱، ۲۵۶ص، ج ۱، ۱۳۰۰۰ ریال،

شابک ۹۶۴-۳۶۱-۱۴۱۸

○ مجتبی تبریزیا

ایران درآمدند.

در آن زمان فرمانروایان دولت مرکزی ایران تمثیت امور داخلی گرجستان و نیز اجرای فرامین و احکام خود را به والیان گرجی محول می‌کردند.

مضمون فرامین و احکام شاهان صفوی راجع به اعطای املاک، انتصاب افراد به رتبه‌ها و مقام‌های مختلفه دستورهای انجام عملیات جنگی و غیره می‌باشد.

در مورد فرامین و احکام موجود از دوره قاجار، گفتنی است که جریان حوادث جنگ‌های ایران و روسیه، برقراری مناسبات جدید سیاسی - اقتصادی بین دو کشور و نیز بین ایران و قفقاز و بالاخره روند تحولات داخلی در ایران را به خوبی منعکس می‌سازد.

در میان دیگر انواع اسناد که در آرشیوهای گرجستان نگهداری می‌شود، اسناد دو زبانه گرجی - فارسی متعلق به قرون شانزدهم تا هیجدهم میلادی دارای اهمیت ویژه‌ای است. اسناد مذکور برای مطالعه و ارزیابی جدیدی از برخی مسائل سیاسی ایران و گرجستان، ساختار، وظایف و ویژگی‌های فعالیت دستگاه نظارت ایرانی در گرجستان، حقوق و وظایف فتوادل‌های گرجی و نقش بعضی از نهادهای دولتی می‌تواند کاربرد داشته باشد.

شیوه تنظیم سند دو زبانه گرجی-فارسی بدین قرار بود: اول متن گرجی سند آماده می‌شد. سپس متن فارسی سند تنظیم و در دفتر مستوفی ثبت می‌گردید و در پایان متن گرجی و با همان ترتیب تمام سند شاه‌گرجی تصویب می‌شد.

در انستیتوی نسخ خطی آکادمی علوم گرجستان (که که لیدزه)، همچنین اسناد مجموعه خصوصی ک.ن. سمیر نوف بایگانی شده است که مورد توجه زیاد محققان گرجی قرار گرفته و فهرستی از آن در این کتاب نیز آمده است.

کنستانتین نیکولایویچ اسمیرنوف (Konstantin Nikolaevich Smirnov) در سال ۱۸۷۸م. در شهر تامیر خانشورا (hura - Tamir.khans (بویناکسک Buinaksk

کنونی) به دنیا آمد. بعد از فارغ التحصیلی از مدرسه نظامی تفلیس، در انستیتوی باستان‌شناسی سن پترزبورگ به تحصیل پرداخت. در سال ۱۹۰۳ دوره آموزش زبان‌های شرقی برای افسران نظامی را گذراند و در سازمان اطلاعات ارتش روسیه در قفقاز شروع به کار کرد. در ۱۹۰۶ به مقام معاونت رئیس بخش اطلاعات عملیات سازمان مذکور منصوب گردید.

در طول سال‌های ۱۹۰۷-۱۹۱۴ سمیرنوف مامور به خدمت در ایران شد و در دربار قاجاریه به عنوان معلم ولیعهد به فعالیت پرداخت. از سال ۱۹۱۴ به ترکیه اعزام شد و در سال ۱۹۱۶ به درجه سرهنگی ارتقا یافت.

او بعد از انقلاب روسیه، ابتدا در آرشیو نظامی تفلیس و از سال ۱۹۲۱ تا ۱۹۲۳ در شهر باتومی به عنوان مترجم ستاد ارتش سرخ فعالیت می‌کرد. در ۱۹۲۴ به تفلیس برگشت و در ستاد ارتش سرخ به عنوان مترجم زبانهای شرقی به کار گرفته شد.

از سال ۱۹۳۳ سمیر نوف با انجمن خاورشناسان و نشریات علمی خاورشناسی همکاری و فعالیت داشت و سرانجام در ۱۹۳۸ به دستور دولت شوروی اعدام شد.

ک.ن. اسمیرنوف به عنوان یک پژوهشگر برجسته اسناد تاریخی فارسی و مسائل تاریخ قفقاز، به ویژه تاریخ منطقه نخجوان شناخته شده است. از پژوهش‌ها و گزارش‌های ارزنده وی فقط یک پژوهش با عنوان **خاور نزدیک براساس اسناد** با همکاری ج. گایبوف در سال ۱۹۳۶م. در تفلیس منتشر گردید. بررسی و مطالعه اسناد آرشیو خصوصی وی می‌تواند بسیاری از مسائل تاریخی اواخر دوره قاجار، به ویژه سیر حوادث و رویدادهای سیاسی نظامی ایران در دوران جنگ جهانی اول در ایران را روشن سازد.

فهرست حاضر از سه بخش تشکیل شده است: ۱. فرامین و احکام شاهان ایران، اسنادی از دوره شاه‌تهماسب اول صفوی تا محمد علی شاه قاجار، به انضمام اسنادی از عباس میرزا ولیعهد ایران. این بخش حاوی مشخصات ۳۰۵ سند می‌باشد.

۲. اسناد دو زبانه گرجی-فارسی، شامل احکام شاهان گرجستان و برخی از دیگر انواع اسناد که مشتمل بر مشخصات ۲۰۰ سند است.

۳. اسناد آرشیو خصوصی ک.ن. اسمیر نوف، شامل تحقیقات و گزارش‌های گوناگون مربوط به تاریخ ایران در اواخر عصر قاجاریه. که حاوی مشخصات ۶۷ سند می‌باشد.

هر یک از اسناد فهرست، شماره‌گذاری و به شیوه و ترتیب زیر تنظیم شده است:

۱ - کد و شماره سند، ۲. معرفی سند، ۳. تاریخ موجود روی سند که به هجری قمری است (این مشخصات فقط برای اول و دوم آمده است)، ۴- تاریخ براساس گاهشماری میلادی، ۵ - فرستنده سند ۶ - گیرنده سند، ۷- آغاز سند، ۸- انجام سند (برای اسناد مجموعه اسمیرنوف، آغاز و انجام سند نیامده است).

با وجود اهمیت و ارزش علمی اسناد این مجموعه برای تحقیق در زمینه تاریخ ایران و تحولات بخش‌هایی از قلمروهای این سرزمین، در گذشته‌ای نه چندان دور، یعنی گرجستان از عصر صفویه تا قاجار، که همواره جزئی از قلمرو سیاسی و ارضی و فرهنگی و تاریخی ایران بوده و در دهه‌ها و قرون اخیر از خاک اصلی جدا شده، متأسفانه فقدان نمایه اسامی، نمایه موضوعی، فهرست موضوعی، تصویر نمونه اسناد و هر نمایه و فهرست دیگری که متضمن اطلاعات بیشتر باشد و دستیابی سریع و سهولت استفاده از کتاب را فراهم سازد، به شدت از ارزش اثر کاسته است. به نظر می‌رسد شتابزدگی در انتشار کتاب، این نقصان‌ها را ایجاد کرده به طوری که بالواقع استفاده از کتاب را بسیار دشوار و حتی در صورت ذیق وقت، ناممکن ساخته است. در مجموع باید گفت علیرغم ارزش و اهمیت اسناد این مجموعه، فقدان حتی یک فهرست و نمایه برای چنین کتابی که به نوعی در زمره منابع مرجعی است به شدت از اعتبار علمی کار کاسته است. امید است کتاب‌های آینده مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه از این عیب بزرگ مبرا گردد و پارامترهای علمی و فنی کتاب در آن‌ها رعایت شود.